

ATATÜRK VE SONRASI EĞİTİM

Prof. Dr. Ziya BURSALIOĞLU

Bu bildiri, Atatürkçü eğitimi üç boyutlu bir değerlendirmeden geçirmek ve böylece bir ideoloji-gerçek karşılaştırması ile sonuçlandırmayı amaçlamaktadır.

1) Atatürk ilkeleri nasıl algılanmalı ve uygulanmalıdır?

2) Atatürk ilkelerinin eğitim girişimi üzerinde dolaysız etkileri neler olmuştur ve olmalıdır?

3) Atatürk dönemi sonrasında, Atatürkçülük ve eğitimi niçin yeterince vurgulanmamış ve hatta savsaklanmıştır?

1- Atatürk ilkelerinin algılanması ve uygulanmasında, bütünlük, tutarlılık ve süreklilik esastır. Bütünlük, bu ilkelerin toptan ve eşdeğer olarak benimsenmesi ve uygulanması için gereklidir. Cumhuriyetçilik ilkesini benimseyen vatandaş veya yönetici, yasalar çerçevesinde, özgür düşünceye hoşgörülü olacaktır. Milliyetçilik ilkesini savunanlar, halkçılık ilkesine sırt çevirmeyecektir. Devrimcilik ilkesini kabullenenler; tutucu değil, yenilikçi ve ilerici olma çabasını gösterecektir. Laiklik ilkesine gerçekten inanılan ise, teokratik bir devlet özlemi göstermeyecektir. Diğer bir deyişle, bütünlük esas alındığında, öncelik veya indirim düşünülmecektir.

Bu ilkeleri doğru algılayan, kavramlaştıran ve sözlendiren kişilerden, bunları davranışa çevirmeleri de beklenir. Bu davranışları göstermeyenlerde, bazı değer noksanları veya zayıflıkları bulunması olasıdır, çünkü kavramı davranışa çeviren güç değerdir. İşte bu aşamada, tutarlılık gerekmektedir. Gerçek Atatürkçülükte, kavram-sözlendirme-davranış farklılaşmaları görülmez.

* Uluslararası Atatürk Sempozyumu, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 23 Eylül, 1987.

Atatürk ilkelerinin yaşaması ve güçlenmesi, bunların sürekli olarak izlenmesi ve uygulanmasına bağlıdır. Ancak, bu ilkelerin belli dönemlerde ön plana konulduğu, fakat zamanla savsaklandığı da, hepimizce bilinmektedir. Çeşitli akımlar ve amaçlar yararına yorumlanıp kullanılması da, bunların sürekliliğini engellemektedir.

2- Kemalist felsefenin Türk eğitimi üzerindeki etkilerini kısa bir bildirinin alt başlığında özetlemek kolay değildir. Ancak, bunlardan en çarpıcı bulunanları sergilemek fikir verici olacaktır.

Oluşumu ve gelişimi ile birlikte, kemalist felsefe eğitim girişimi ve devrimini ön plana almıştır. Kısa bir süre sonra kavramlaştırılan ilkeleri, birçok eğitim kesiminde ve eğitimciler arasında etkili olmuştur. Atatürk, Cumhuriyet ile eğitim arasında vazgeçilmez köprüler kurmuştur. Cumhuriyetin korunma ve savunmasını gençliğin birinci görevi saymış, eğitimcilere de hür kuşaklar yetiştirme görevini vermiştir. Milliyetçilik ilkesi, eğitime millî nitelik kazandırmış; dil, duygu ve kültür birliğini gerçekleştirmiş; toplumun değişik öğelerinin bu boyutlar çerçevesinde bütünleşmesini sağlamıştır. Demokrasinin Türkçesi denebilecek olan halkçılık ilkesi, dilde yenileşmeyi başlatmış, azınlık eğitiminden kitle eğitimine geçişi sağlanmış, eğitimi okuleculuk anlayışının dışına çıkarmış, halk eğitimine ağırlık vermiş ve bunların sonucunda eğitim sistemi ile iletişim sistemini bütünleştirmiştir. Devletçilik ilkesi uyarınca, bölgesel kalkınma hedeflerine göre kurulan devlet işletmeleri, bürokratik eğitim merkezleri olarak etkin olmuş; çevre kalkınması ve sosyal eğitim merkezleri olarak da hizmet etmiştir. Yükseköğretim kurumları da, programlarını bu işletmelerin insangücü gereksinmelerine göre yenilemiştir. Kemalist eğitimin felsefî temelini laiklik, örgüt modelini de halkçılık ilkelere oluşturmuştur. Laiklik ilkesi, dinin yalnız devletten değil, bilim ve sanattan da ayrı tutulmasını öngörmüştür. Cumhuriyetin laikleştirdiği eğitim sistemi, toplumsal yenileşmeyi hızlandırmıştır. Laiklik ilkesinin savunmasız kalması ile boşalan güçler; eğitim kurumlarını, eğitmenleri ve eğitilenleri olumsuz biçimde etkilemeye başlamıştır. Bu tür etkiler, politik ve toplumsal bölünmelere de yol açmıştır. Devrimcilik ilkesi, diğer ilkelerin yayılması ve korunmasında; eğitim sürecinin gücünden, eğitim kurumlarının etki alanından, eğitimcilerin inançlı çabalarından yararlanılmasını sağlamıştır. Kemalist felsefenin öncüleri olarak hizmet eden bu dönemin eğitimcilerinin meslekî güçleri ve sosyal statüleri, Türk eğitim tarihinde hiç bir zaman bu kadar etkili ve yüksek olmamıştır(1). Atatürkçü felsefenin çok partili döneme girişimize kadar süren etkisi azalmaya ve ilkelere kavram, yorum ve davranış sap-

maları artmaya başlayınca, ilkelerin eğitime verdikleri destek ve eğitimcilere sağladığı moral ve düşmeye başlamıştır. Atatürk ilkelerinin eğitimciler arasında yeni bir motivasyon düzeyi yaratması, bu sapsmalar ve farklılaşmaların azaltılması ve giderilmesiyle olanaklı görülmektedir.

İkinci soruya ait yukardaki özetlemeden anlaşılacağı üzere, Atatürk ilkelerinin eğitim girişimini yönlendirmesi bekleniyorsa, geçmişteki uygulamalardan çekinmek değil, onları izlemek ve örneklemek gerekir.

3- Atatürk dönemi ile, ondan sonraki dönemler arasındaki eğitim farkı; lider, model ve personel farkıdır. Atatürk'ün eğitim liderliğinde başarısı, onun liderlik anatomisini incelemekle anlaşılabilir. Atatürk'ün eğitim liderliğini, onun yaratıcılığı, gerçekçiliği ve eylemciliği olarak üç boyutlu bir davranış yapısında çözümlenerek aydınlatıcı olacaktır. Çünkü liderlikte önemli olan, lider kavramlarından çok, lider davranışlarıdır(2).

Liderin yaratıcı görevlerinin başında gelen etkinlikler şunlardır: Yeni bir toplum yapısı yaratmak, bu yapıya yön vermek, bu yapının birliği ve kişiliğini etkilemek, bu yapıyı sürdürebilmek, bu yapının birliği ve kişiliğini etkilemek, toplumu başarıya götürmek, toplumsal denge ve yeniliği bağdaştırabilmek, gerektiğinde toplum kalıpları dışına çıkabilmek, Atatürk, liderin topluma dönük bu yaratıcı ve yenileyici görevlerini, eğitim yoluyla yerine getirmiştir(3).

Etkili liderlik, gerçeğe dönük liderliktir. Etkili lider, kendini ve izleyenlerini hatasız değerlendirir, grubun amaçları ile izleyenlerin gereksinimlerini dengeleştirir, ortamın sorunlarını gözönünde büyütmeden veya küçültmeden çözümlenerek gerekeceğini bilir. Toplumsal sorunların çözümüne liderin katkıda bulunduğu davranışları, etkili liderliği örnekler. Atatürk'ün karatahta önünde başöğretmenlik yapışı, etkili liderliğine en güzel örneğidir(4).

Atatürk'ün eylemci liderliği, bilimsel düşünce ve yöntemi, yönetim hiyerarşisine ve yönetici perspektifine yerleştirmiş olmasından kaynaklanmıştır. Lider, birçok demecilerinde bilim-yönetim eşleşmesini vurgulamıştır. Atatürk'ün eylemci liderliğinin göstergesi, her alanda çağdaşlaşma hedefidir. Fakat, bu tür liderliğin en etkin iki örneğini, askerlik ve eğitim alanlarında vermiştir. Atatürk'ün eğitim alanındaki eylemci liderliği, Kemalist felsefenin eğitim politikasını yurt düzeyinde plânlaması ve uygulaması ilkesinden esinlenmiştir(5).

Eğitimin temel görevi, değişik açılardan sözlendirilerek tanımlanmıştır. Kuşkusuz bunların başında, devletin varlığının sürdürülmesi gel-

mektedir. Diğer yandan, eğitimde kalkınma bir liderlik sorunudur. Eğitimin temel görevi, devletin varlığını sürdürmek ise, bu görevin sorumluluğu da, önce devlet liderine düşmektedir. Demek ki, eğitimde çıkar yol, devlet liderliği ile eğitim liderliğinin aynı kişi üzerinde birleşmesidir. Atatürk eğitiminin başarısı da, böyle bir birleşimin sonucu olmuştur(6).

Eğitimimizdeki model farkı ve sorununa gelince, Atatürk yeni bir kuşağa ortak değerler ve politik bilinç kazandırmanın tek yolunu, eğitim örgütleri ve kurumlarının birleştirilmesinde bulmuştur. Bu nedenle, dinsel eğitime dayalı, geleneksel eğitim kurumlarını kaldırmıştır. Toplumsal bütünleşme, eğitimsel bütünleşme ile olanaklıdır. Aynı düzeydeki eğitim kurumlarının türleri arttıkça, özellik ve kapahlık derecelerinin de arttığı, evrensel bir neden-sonuç ilişkisi olagelmıştır. Böylece eğitim kurumlarının türleri arttıkça, ürünleri de farklılaşır. Halbuki, devleti güçlendirmenin yolu, vatandaşlarına kazandıracığı ortak değerleri ve davranışları artırmaktır(7).

Devletin ve milletin bütünlüğünü gerçekleştirecek olan, eğitim sisteminin bütünlüğüdür. Sistem teorisinin temel ilkesi, amaç birliğidir. 1924 yılında çıkarılan "Tevhid-i Tedrisat" yani öğretimin bütünleştirilmesi yasası da, bu bilimsel gerçeğe dayalıdır. Atatürk diyor ki: İki parça halinde yaşayan milletler zayıftır(8). Öyle ise Atatürkçü eğitim, millî birlik ve beraberliği sağlayacak eğitimidir.

Her dönemdeki gelişmişlik iddialarına rağmen, hâlâ çok geri kalmış bir kaç ülke düzeyinde bulunan beş yıllık ilköğretim ile verebildiğimiz *vatandaşlık* eğitiminden sonra, ortaöğretim kurumlarının aşırı çeşitlenme ve farklılaşması, millî birlik ve beraberliğin sağlanmasını olanaksız duruma yaklaştırmış bulunmaktadır. 7.,8. ve 9. Millî Eğitim Şuralarının yapılması ve Millî Eğitim Temel Kanunu'nun çıkarılarak uygulamaya konması dönemlerinde Talim ve Terbiye Başkanlığı yapmış olan Sayın Zekâi Baloğlu, "Millî Eğitimimizde İrtica Sınırı", "Din Öğretiminde Patlama Var" ve "Öğretim Birliği İlkesine Dönmeliyiz" başlıklı makalelerinde; bugünkü eğitim modelimizdeki ikileşmeyi yetkili ve yeterli biçimde vurgulamış bulunmaktadır(9).

Dönemler arası personel farkına gelince, büyük planların yaratıcıları liderler, uygulayıcıları ise yöneticilerdir. İnsanlık tarihinde, bu iki yeterliği birleştirenlerin sayısı çok azdır. Atatürk, koyduğu ilkeleri, planladığı yenilikleri; bunlara *inan*an bir yönetici takımı ile gerçekleştirmiştir. Bunun sonucunda, bürokrasi politik modernleşmenin hem amacı, hem de aracı olarak hizmet etti. Yeniliklerin gerçekleştirilmesinde bürok-

rasiye güvenen Atatürk, bürokratların eğitimine büyük önem verdi. Yenileşmenin bir amacı olarak öngörülen bürokrat, önce kendisi meslekî bir değişime uğradı. Sonra da, yenileşmenin bir aracı olarak, yeniliklerin yayılması ve korunmasına hizmet etti. Belirli eğitim kurumları, Türk bürokratlarının yetişmesinde önemli bir rol oynadığından eğitim politik gelişmeyi hızlandırdı. Böylece, Atatürkçü eğitim, dönemindeki politik ve bürokratik sistemin ağırlıklı bir öğesini oluşturdu(10). Yani, Atatürkçü eğitimi, Atatürkçü bir personel grubu gerçekleştirmiş oldu.

KAYNAKÇA

1. Bursahoğlu, Ziya. "Atatürk Döneminde Eğitim Felsefesi ve Yenileşmesi". *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu*, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, 1981, s. 11-17.
2. Bursahoğlu, Ziya. "Atatürk'ün Bilimsel Liderliği", *Atatürk ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler* (İkinci Kitap), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983, s. 85.
3. Aynı Kaynak, s. 86.
4. Aynı Kaynak, s. 87.
5. Aynı Kaynak, s. 88.
6. Bursahoğlu, Ziya. "Atatürkçü Eğitim Üzerine", *Mehmetçik*, Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı, Ankara, 1986, s. 26-27.
7. Bursahoğlu, Ziya. "Atatürkçü Eğitim Üzerine" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Atatürk, Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu*, Ankara, 1985, s. 799-803.
8. *Atatürkçülük-Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*, (Birinci Kitap) Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983, s. 297.
9. Baloğlu, Zekai. "Millî Eğitimimizde İrtica Sınırı", "Din Öğretiminde Patlama Var", "Öğretim Birliği İlkesine Dönmeliyiz", *Güneş Gazetesi*, 19-20-21 Ocak 1987.
10. Bursahoğlu, Ziya. *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*, Yedinci Baskı, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, 1987, s. 23-24.